

Kohtuasi C-124/20

Eelotsusetaotlus

Saabumise kuupäev:

5. märts 2020

Eelotsusetaotluse esitanud kohus:

Hanseatisches Oberlandesgericht Hamburg (liidumaa kõrgeim
üldkohus Hamburgis, Saksamaa)

Eelotsusetaotluse kuupäev:

2. märts 2020

Hageja:

Bank Melli Iran, Iraani õiguse alusel asutatud aktsiaselts

Kostja:

Telekom Deutschland GmbH

Hanseatisches Oberlandesgericht

[...]

K o h t u m ä ä r u s

Kohtuasjas

BANK MELLI IRAN, Iraani õiguse alusel asutatud aktsiaselts, [...] Hamburg

– hageja, apellant ja vastustaja apellatsioonimenetluses –

[...]

versus

Telekom Deutschland GmbH, [...] Bonn

– kostja, vastustaja apellatsioonimenetluses ja apellant –

[...]

[...] teeb Hanseatisches Oberlandesgericht – 11. tsiviilkolleegium (edaspidi „eelotsusetaotluse esitanud kohus“) – [...] 2. märtsil 2020 järgmise kohtumääruse:

I. Menetlus peatatakse.

II. Euroopa Liidu Kohtule esitatakse nõukogu 22. novembri 1996. aasta määruse (EÜ) nr 2271/96, mis käsitleb kaitset kolmanda riigi vastuvõetud õigusaktide eksterritoriaalse kohaldamise mõju ja nendel õigusaktidel põhinevate või neist tulenevate meetmete eest (EÜT 1996, L 309, lk 1, ELT eriväljaanne 10/001, lk 75) – muudetud komisjoni 6. juuni 2018. aasta delegeeritud määrusega (EL) 2018/1100 (ELT 2018, L 199 I, lk 1) –, artikli 5 esimese lõigu kohta järgmised eelotsuse küsimused: **[lk 2]**

1. Kas määruse nr 2271/96 artikli 5 esimene lõik on kohaldatav ainult siis, kui Ameerika Ühendriikide asutused või kohtud on teinud tegutsevale Euroopa Liidu ettevõtjale sama määruse artikli 11 tähenduses otseselt või kaudselt ettekirjutusi, või on sätte kohaldamiseks piisav, et ka ilma selliste ettekirjutusteta on Euroopa Liidu ettevõtja tegevuse eesmärk järgida teiseseid sanktsioone?
2. Kas juhul, kui Euroopa Kohus peaks esimesele küsimusele andma teise võimalusena pakutud vastuse, on määruse nr 2271/96 artikli 5 esimese lõiguga vastuolus riigisisese õiguse selline käsitus, mille kohaselt peab lepingut ülesütleva isikul olema võimalik üles öelda ka kestvusvõlasuhe lepingupoolega, kelle on Ameerika Ühendriikide Office of Foreign Assets Control (OFAC) kandnud Specially-Designated-Nationals-nimekirja (SDN-nimekiri), seega öelda leping üles Ameerika Ühendriikide sanktsioonide järgimiseks, ilma et ülesütlemiseks oleks vaja alust, mistõttu ei pea isik tsiviilkohtumenetluses märkima ja tõendama, et ülesütlemise aluseks ei ole soov järgida Ameerika Ühendriikide sanktsioone?
3. Kas juhul, kui Euroopa Kohus peaks teisele küsimusele vastama jaatavalt, tuleb korralist ülesütlemist, mis on vastuolus määruse nr 2271/96 artikli 5 esimese lõiguga, pidada tingimata tühiseks või saab määruse eesmärki täita ka muude sanktsioonidega, näiteks trahvi määramisega?
4. Kas juhul, kui Euroopa Kohus peaks kolmandale küsimusele andma esimese võimalusena pakutud vastuse, tuleb lähtuda sellest, et ühelt poolt Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklit 16 ja artiklit 52 ning teiselt poolt määruse nr 2271/96 artikli 5 teise lõigu kohast erandkorras loa andmise võimalust arvestades on see nii ka juhul, kui nimekirja kantud lepingupoolega ärisidemete säilitamise korral ähvardab Euroopa Liidu ettevõtjat Ameerika Ühendriikide turul märkimisväärne majanduslik kahju (käesoleval juhul 50% kontserni käibest)?

Põhjendused

Hageja on Iraani õiguse alusel asutatud Iraani pank, kellel on Saksamaal Hamburgis asuv 36 töötajaga filiaal. Hageja põhitegevus on teenuste osutamine väliskaubandustehingute tegemisel Iraagiga. [lk 3]

Kostja on Deutsche Telekom AG tütarettevõtja, üks Saksamaa suurimaid elektroonilise side teenuse osutajaid, kelle asukoht on Bonn. Kontsernis on üleilmselt rohkem kui 270 000 töötajat, nendest üle 50 000 Ameerika Ühendriikides, kus tekib ligikaudu 50% käibest.

Pooled on sõlminud raamlepingu, mis lubab hagejal hõlmata ühe lepinguga kõiki äriühingu tehtud liitumisi Saksamaa eri asukohtades. Selle lepingulise suhte raames on hageja tellinud kostjalt mitu teenust, mida kostja on osutanud ja mille eest on kostja esitanud arve. Kõnealused lepingud on ainuke alus, millele tuginedes on üles ehitatud hageja pangasisene ja -väline side Saksamaal. Ilma kostja osutatavate teenusteta ei ole hagejal – vähemasti praegu – võimalik oma Saksamaa filiaali kaudu äritegevuses osaleda.

Kostjal tekib hagejale osutatavatest teenustest igakuiselt käive, mis ületab napilt 2000,00 eurot. Hageja on täitnud kostja ees oma maksekohustused alati tähtajaks ja täies ulatuses.

Kuna Ameerika Ühendriigid ütlesid 2018. aastal üles Iraaniga 14. juulil 2015 sõlmitud lepingu (Joint Comprehensive Plan of Action – JCPA), siis jõustusid taas algsed sanktsioonid (Iran Transactions and Sanctions Regulations – ITSR) ja hageja kanti OFACi (Office of Foreign Assets Control) sanktsioonide nimekirja (Specially Designated Nationals and Blocked Person List – SDN). Sanktsioone ette nägeva korra osaks on niinimetatud teisesed sanktsioonid (*secondary sanctions*), mis keelavad isikutel, kes ei ole Ameerika Ühendriikide kodanikud, mis tahes tehingute tegemise SDN-nimekirja kantud Iraani kodanikest isikute ja ettevõtjatega.

5. novembril 2018 jõustusid Iraani suhtes uued Ameerika Ühendriikide sanktsioonid, mis puudutavad eelkõige rahandus-, pangandus- ja naftasektorit. Need kehtivad ka hageja suhtes, mistõttu arvati hageja 12. novembril 2018 välja Belgia õiguse alusel asutatud ühingu Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication (SWIFT) elektroonilise side võrgust.

Kostja ütles 16. novembri 2018. aasta kirjaga päevapealt üles kõik lepingud [...]. Samal kuupäeval saatis kostja sama sisuga ülesütlemisavaldused veel vähemalt neljale Saksamaal asuvale ja Iraaniga seotud kliendile. [lk 4]

Kõik need äriühingud on kantud Ameerika Ühendriikide SDN-nimekirja. Ühtekokku ütles kostja üles lepingud kümne Iraaniga seotud ettevõtjaga.

Hageja taotluse alusel algatatud hagi tagamise menetluses tegi Landgericht Hamburg (Hamburgi esimese astme kohus) 28. novembril 2018 [...] hagi

tagamise määruse, millega ta kohustas kostjat täitma kehtivaid lepinguid kuni korralise etteteatamistähtaja lõppemiseni. [...]

11. detsembri 2018. aasta kirjaga [...] saatis kostja järgmise ülesütlemissavalduse. Kõnealune avaldus on sõnastatud järgmiselt:

„[...] 16. novembri 2018. aasta kirjaga teatasime allpool loetletud teenuste osutamise lepingute ülesütlemisest etteteatamistähtaega järgimata. Pelgalt lisaabinõuna teatame käesolevaga lepingute korralisest ülesütlemisest varaseimast võimalikust kuupäevast.“

Korralise ülesütlemise puhul ettenähtud etteteatamistähtjad lõppesid mõne lepingu puhul juba 25. jaanuaril 2019, 10. veebruaril 2019, 13. märtsil 2019, 10. ja 25. septembril 2019 ning 30. jaanuaril 2020. Ülejäänud lepingud kehtivad veel kuni 22. augustini 2020 või 7. jaanuarini 2021.

Hageja palus Landgerichtil (esimese astme kohus) kohustada kostjat jätta kõik lepingutes kokkulepitud liitumised aktiveerituks.

Landgericht (esimese astme kohus) kohustas kostjat jätkama lepingute täitmist kuni asjaomase korralise ülesütlemise etteteatamistähtaja lõppemiseni ja jättis hagi muus osas rahuldamata. Kohus leidis, et vaidlusaluste lepingute korraline ülesütlemine on kehtiv. Eelkõige ei riku korraline ülesütlemine määruse nr 2271/96 artiklit 5.

Hageja esitas apellatsioonkaebuse kohtuotsuse selle osa peale, millega jäeti hagi rahuldamata. Hageja leiab jätkuvalt, et lepingute korralise ülesütlemisega rikub kostja määruse nr 2271/96 artiklit 5, mistõttu on ülesütlemine tühine.

Pärast Landgerichti (esimese astme kohus) otsuse kuulutamist inaktiveeris kostja ühe vaidlusalustest liitumistest, tuginedes sellele, et korralise ülesütlemise puhul ettenähtud etteteatamistähtaeg oli 10. veebruariks 2019 lõppenud. Kõik muud liitumised on praegu veel aktiveeritud. **[lk 5]**

II.

Kohtuasja lahendamise sõltub nõukogu 22. novembri 1996. aasta määruse (EÜ) nr 2271/96, mis käsitleb kaitset kolmanda riigi vastuvõetud õigusaktide eksterritoriaalse kohaldamise mõju ja nendel õigusaktidel põhinevate või neist tulenevate meetmete eest (EÜT 1996, L 309, lk 1, ELT eriväljaanne 10/001, lk 75) – muudetud komisjoni 6. juuni 2018. aasta delegeeritud määrusega (EL) 2018/1100 (ELT 2018, L 199 I, lk 1) –, artikli 5 esimese lõigu tõlgendamisest. Seepärast tuleb enne hageja apellatsioonkaebuse asjas otsuse tegemist menetlus peatada ja esitada ELTL artikli 267 esimese lõigu punkti b ja kolmanda lõigu alusel eelotsusetaotlus Euroopa Liidu Kohtule (edaspidi „Euroopa Kohus“).

Poolte vahel on vaidlus selle üle, kas 11. detsembril 2018 teatavaks tehtud korraline ülesütlemine [...], millega kostja soovib oma ärisuhted hagejaga lõpetada, on kehtiv. Lepingute korralise ülesütlemise õigus, mille suhtes on kohaldatav Saksa õigus, tuleneb vaieldamatult kostja tüüptingimustest.

Hageja leiab, et ülesütlemine rikub määruse nr 2271/96 artikli 5 esimest lõiku ja on seetõttu tühine. Kostja leiab, et määruse nr 2271/96 artikli 5 esimest lõiku ei ole rikutud.

1. a) Esimene eelotsuse küsimus

Hageja väidab, et kostja ütles lepingud üles vaid seetõttu, et hoiduda Ameerika Ühendriikide kehtestatud teiseste sanktsioonide rikkumisest. Ent kostja ei tõendanud, et ülesütlemisele oleksid eelnenud Ameerika Ühendriikide asutuste või kohtute otsesed või kaudsed ettekirjutused. Oberlandesgericht Köln (liidumaa kõrgeim üldkohus Kölnis) on ühes otsuses, nimelt 7. veebruari 2020. aasta otsuses [...] asunud seisukohale, et sellises olukorras ei ole määruse nr 2271/96 artikli 5 esimene lõik üldse kohaldatav. Eelotsusetaotluse esitanud kohus ei jaga seda seisukohta, vaid peab piisavaks ainuüksi teiseste sanktsioonide olemasolu, kuna üksnes nii saab tõhusalt rakendada selliste sanktsioonide järgimise keeldu, mis on sätestatud määruse nr 2271/96 artikli 5 esimeses lõigus.

b) Teine eelotsuse küsimus

Korralise ülesütlemise õigus, millele kostja tugineb, ei eelda ülesütlemise aluse olemasolu. Kostja leiab, et määruse nr 2271/96 artikli 5 esimene lõik seda järeldust ei muuda, kuna viidatud säte jätab talle kui ettevõtjale vabaduse lõpetada ärisuhted hagejaga [lk 6] mis tahes ajal. Millistel kaalutlustel ta seda teeb, ei ole oluline.

Seejuures tugineb kostja komisjoni 7. augusti 2018. aasta dokumendile „Suunis – küsimused ja vastused: blokeerimisseaduse ajakohastatud versiooni vastuvõtmine“ (C/2018/5344, EÜT 2018, C 277 I, lk 4–10).

Viidatud dokumendi punkt 5 on sõnastatud järgmiselt:

„Kas blokeerimisseadus kohustab ELi ettevõtjaid Iraani või Kuubaga äri tegema? Millisele seisukohale peaksid nad loetletud eksterritoriaalsete õigusaktide ja blokeerimisseaduse vahel asuma?“

ELi ettevõtjatel on vabadus ajada äri nii, nagu nad sobivaks peavad, järgides ELi õigust ja kohaldatavat siseriiklikku õigust. See tähendab, et nad võivad vabalt valida, kas alustada või jätkata äritegevust Iraanis või Kuubas või lõpetada see äritegevus ning kas osaleda mingis majandusvaldkonnas või mitte, lähtudes oma hinnangust majanduslikule olukorrale. Blokeerimisseadus ongi mõeldud tagama, et selliseid äriotsuseid saaks teha

vabalt, s.t et ELi ettevõtjad ei teeks neid otsuseid loetletud eksterritoriaalsete õigusaktide sunnil, mida liit ei tunnusta ELi ettevõtjate suhtes kohaldatavana.“

Mõned Saksa kohtud käsivad seda vastust kostjaga nõustudes nii, et kostja võib lepingus sätestatud õigust lepingu korraliseks ülesütlemiseks kasutada mis tahes ajal, ilma et ta peaks nimetama ülesütlemise alust. Oberlandesgericht Köln (liidumaa kõrgeim üldkohus Kölnis) asus 1. oktoobri 2019. aasta [...] viitavas määruses sõnaselgelt seisukohale, et lepingut võidakse üles öelda ka „Ameerika Ühendriikide välispoliitikast tulenevatel põhjustel“.

Eelotsusetaotluse esitanud kohus leiab, et määruse nr 2271/96 artikli 5 esimese lõigu selline käsitus tuleb komisjoni vastust arvestades kõne alla, kuid märgib ka siinkohal, et sellisel juhul ei täida säte oma eesmärki. Loogilisem näib seetõttu olevat tõlgendus, et ülesütlemine, mille peamine põhjus on soov järgida Ameerika Ühendriikide sanktsioone, rikub määruse nr 2271/96 artikli 5 esimest lõiku. Puhtmajanduslikel kaalutlustel põhinev ülesütlemine, millel ei ole sanktsioonidega konkreetset seost, ei riku seevastu määruse nr 2271/96 artikli 5 esimest lõiku, kuna vastasel korral ei oleks võimalik ärisuhteid [lk 7] Iraaniga kunagi lõpetada. Saksa õiguskirjanduses nõustutakse selle seisukohaga [...].

Kirjeldatud käsituse tagajärjel peaks kostja erandkorras selgitama ülesütlemise põhjusi, igal juhul aga märkima ja vajaduse korral tõendama, et lepingu lõpetamise otsus ei põhinenud Ameerika Ühendriikide turul ebasoodsasse olukorda sattumise kartusel. Ilma nende selgitusteta ei ole võimalik tuvastada, kas ülesütlemine rikub määruse nr 2271/96 artikli 5 esimest lõiku.

c) Kolmas eelotsuse küsimus

Eelotsusetaotluse esitanud kohus leiab, et määruse nr 2271/96 artikli 5 esimest lõiku rikkuv ülesütlemine on tühine. Saksa tsiviilõiguses tuleneks tühisus tsiviilseadustiku (Bürgerliches Gesetzbuch) §-st 134. Viidatud säte on sõnastatud järgmiselt:

Seaduses sätestatud keeluga vastuolus olev tehing on tühine, kui seadusest ei tulene teisiti.

Eelotsusetaotluse esitanud kohus leiab, et määruse nr 2271/96 artikli 5 esimene lõik on asjaomast keeldu sätestav seadus.

Määruse nr 2271/96 artikkel 9 sätestab siiski, et iga liikmesriik määrab kõnealuse määruse vastavate sätete rikkumise korral rakendatavad tõhusad, proportsionaalsed ja hoiatavad sanktsioonid. Saksamaa Liitvabariik kvalifitseeris väliskaubandusmääruse (Außenwirtschaftsverordnung, AWW) § 82 lõike 2 esimeses lauses koosmõjus väliskaubandusseaduse (Außenwirtschaftsgesetz, AWG) § 19 lõike 4 esimese lause punktiga 1 ja lõikega 6 määruse nr 2271/96

artikli 5 esimese lõigu rikkumise väärteoks, mille eest on ette nähtud trahv summas kuni 500 000 eurot.

Arvestades seda, et Ameerika Ühendriikide turult kõrvalejäämise tõttu võib kostjal tekkida majanduslik kahju, võib (pelgalt) trahvi määramise asemel kostjale seatud keeldu lõpetada lepinguline suhe hagejaga pidada ebaproportsionaalseks meetmeks. Lisandub see, et eelotsusetaotluse esitanud kohtu hinnangul ei kaitse määrus hagejat vahetult. **[lk 8]**

d) Neljas eelotsuse küsimus

Neljas eelotsuse küsimus on seotud viimati nimetatuga.

Eelotsusetaotluse esitanud kohtu hinnangul toob teiseste sanktsioonide järgimise keeld kaasa dilemma selliste ELi ettevõtjate jaoks nagu kostja, keda määrus vastavalt selle preambulile kaitseb. Kui ettevõtjad järgivad ELi õigust, siis ähvardab neid Ameerika Ühendriikide turult väljaarvamine, sanktsioonide järgimise korral rikuvad nad aga ELi õigust. Ameerika Ühendriikide sanktsioonide faktilist rakendamist arvestades võib ELi ettevõtjaid oodata juhul, kui nad järgivad ELi õigust, märkimisväärne majanduslik kahju. 50% Telekom kontserni käibest tekib Ameerika Ühendriikide turul. Eelotsusetaotluse esitanud kohus leiab, et määruse nr 2271/96 artiklis 6 sätestatud õigus kahjuhüvitisele ei tasakaalusta seda ohtu piisavalt. Sama kehtib määruse nr 2271/96 artikli 5 teise lõigu kohase erandkorras loa andmise võimaluse suhtes. Arvestades määruse eesmärki hoida ära teiseste sanktsioonide rakendamine ELi ettevõtjate suhtes, peaks lubade andmine olema kujundatud pigem kitsendavalt, mistõttu on alust eeldada, et ainuüksi ähvardav majanduslik kahju ei ole selleks piisav. Seda arvestades kahtleb eelotsusetaotluse esitanud kohus, et olukorras, kus esineb Ameerika Ühendriikide turul märkimisväärse majandusliku kahju tekkimise oht, on üldine keeld lõpetada kõnealuse ohu ärahoidmise eesmärgil ärisuhted – majanduslikult tähtsusetu – äripartneriga kooskõlas Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklis 16 sätestatud ettevõtlusvabadusega ja Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklis 52 sätestatud proportsionaalsuse põhimõttega.

2. Eelotsuse küsimuste asjakohasus põhikohtuasjas

Eelotsuse küsimustele antavad vastused on eelotsusetaotluse esitanud kohtu menetletavas kohtuasjas otsuse tegemiseks määravad, kuna nendest sõltub, kas kostja korraline ülesütlemine on kehtiv või tühine. Kaebaja viidatud väliskaubandusmääruse (Außenwirtschaftsverordnung, AWW) § 7 esimesele lausele ei saa kohtuasja lahendamisel tugineda. **[lk 9]**

AWV § 7 esimene lause on sõnastatud järgmiselt:

Väliskaubandussuhetes on keelatud esitada avaldust, mille kohaselt osaleb Saksamaa Liitvabariigi resident boikotis teise riigi vastu (boikotiavaldus).

Olenemata sellest, kas ülesütlemisavaldust saab üldse pidada boikotiavalduseks viidatud sätte tähenduses, ei lähe selle kohaldamisala eelotsusetaotluse esitanud kohtu hinnangul kaugemale määruse nr 2271/96 artikli 5 esimese lõigu kohaldamisalast, mis tähendab seda, et kui kostja korraline ülesütlemine on kehtiv määruse nr 2271/96 artikli 5 esimese lõigu alusel, siis ei riku see ka AWW § 7 esimest lauset.

Lauenstein
Oberlandesgerichti
esimees

Dr. Büßer
Oberlandesgerichti
kohtunik

Dr. Brauer
Oberlandesgerichti
kohtunik

TÖÖDOKUMENT